

Ks. prof. dr hab. Ryszard Hajduk
Wydział Teologii
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr lic. Sylwii Mikołajczak

**Uczestnictwo we Mszy świętej w opinii studentów
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie**

napisanej na Wydziale Teologii UWM
pod kierunkiem **ks. dra hab. Piotra Duksy, prof. UWM**
Olsztyn 2018

1. Struktura i zawartość rozprawy

Rozprawa mgr lic. Sylwii Mikołajczak liczy 226 stron i składa się ze spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, dwóch streszczeń (w języku angielskim i niemieckim), bibliografii oraz aneksów z wykazem tabel i wykresów zamieszczonych w rozprawie oraz kwestionariusza ankiety.

We wstępie autorka rozprawy nawiązuje do nauki soborowej Kościoła katolickiego, zgodnie z którą msza święta jest źródłem oraz szczytem jego życia i misji. Jest ona jego najcenniejszym skarbem, a każdy członek wspólnoty wierzących ma obowiązek uczestniczyć w niej w niedziele i dni świąteczne nakazane, kierując się przy tym wiarą, miłością do Chrystusa oraz wspólnoty parafialnej i wypełniając tym samym przykazanie kościelne. Udział wiernych w Eucharystii winien mieć charakter pełny, świadomy i czynny. Zdaniem doktorantki, jako że celebrowanie mszy świętej polega na powtarzaniu tych samych gestów, mogą one wywołać wrażenie nudy i zniechęcać do uczestnictwa w niej.

Konstatacja ta prowadzi autorkę pracy doktorskiej do określenia problemów badawczych, odnoszących się do częstotliwości i sposobu uczestnictwa studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie we mszy świętej oraz ich oczekiwań względem liturgii niedzielnej. Wiąże z tym cel swoich zamierzeń naukowych: ukazać stan faktyczny w odniesieniu do przedmiotu badań oraz wynikające stąd konkluzje o charakterze pastoralnym.

Do źródeł umożliwiających jej przeprowadzenie badań zalicza dokumenty soborowe i posoborowe Kościoła, poruszające kwestię Eucharystii. Aby osiągnąć cel swoich badań, ma zamiar posłużyć się metodą analizy, syntezy, studium literatury, sondażu diagnostycznego, a także metodą porównawczą. Sondaż diagnostyczny ma umożliwić jej przeprowadzenie badań empirycznych, a rolę narzędzia badawczego ma pełnić kwestionariusz ankiety skierowany do studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Poprawność skonstruowania narzędzia badawczego miały zagwarantować badania pilotażowe, które *de facto* nie wykazały w

nim żadnych usterek. Wstęp kończy krótka prezentacja poszczególnych rozdziałów ujętych w rozprawie oraz zastrzeżenie, iż badania nie stanowią pełnej analizy stanu uczestnictwa studentów UWM we mszy świętej.

Rozdział pierwszy, poświęcony teologii liturgii mszy świętej, doktorantka rozpoczyna od ukazania jej istoty. Zwraca uwagę na fakt, iż istnieje wiele terminów określających tę samą rzeczywistość: msza święta, Eucharystia, Najświętsza Ofiara, Uczta Paschalna, Pamiątka Pana. Podkreśla, że celebrowanie Eucharystii w Kościele katolickim jest powtarzaniem tego samego obrzędu, a nie Ofiary Chrystusa, która jest jedyną i zawsze ta sama uobecnia się w liturgii. Przypomina także starożytne określenia mszy świętej: łamanie chleba, uczta, wieczerza Pańska. Według autorki rozprawy najbardziej charakterystyczną i najczęściej spotykaną nazwą mszy świętej jest Eucharystia jako termin obejmujący całe jej misterium w aspekcie ofiary, uczyty i pamiątki. To ostatnie pojęcie odnosi się do anamnezy, czyli uobecniającego wspomnienia właściwego rytom celebrowanym już w czasach Starego Testamentu. Ponadto doktorantka zwraca uwagę na związek mszy świętej z ofiarą krzyżową Chrystusa oraz na inne synonimy Eucharystii: misterium, zgromadzenie, zebranie czy *actio*.

Kolejną część pierwszego rozdziału mgr lic. Sylwia Mikołajczak poświęca ukazaniu biblijnych korzeni Eucharystii, zwracając szczególną uwagę na przymierze zawarte przez Boga z ludem wybranym na Synaju oraz na celebrowanie starotestamentowej Paschy żydowskiej. Następnie autorka rozprawy odnosi się do starożytnych dokumentów chrześcijańskich, będących pozabiblijnymi świadectwami o sprawowaniu Eucharystii w czasach antycznych. Nawiązuje tutaj do treści zawartych w Didache, listach św. Ignacego z Antiochii, Apologii św. Justyna, nauczaniu św. Ireneusza z Lyonu, Tradycji Apostolskiej św. Hipolita, pismach Tertuliana, Orygenes, św. Cypriana, św. Cyryla Jerozolimskiego, św. Jana Chryzostoma, św. Ambrożego z Mediolanu oraz św. Augustyna z Hippony.

W następnej części rozdziału pierwszego doktorantka prezentuje naukę Soborów Trydenckiego oraz Watykańskiego II o Eucharystii. Podkreśla przy tym, że Sobór Trydencki kładzie akcent na rzeczywistą obecność Chrystusa w Eucharystii, ukazuje istotę przeistoczenia, a także obowiązek oddawania czci należnej prawdziwemu Bogu. Z kolei Sobór Watykański II naucza o mszy świętej jako modlitwie całego Kościoła, w której urzeczywistnia się tajemnica paschalna Chrystusa, obecnego podczas czynności liturgicznych. Kontynuację nauki ostatniego Soboru autorka dostrzega w adhortacji św. Jana Pawła II *Dies Domini*, zwracającej uwagę na sposób celebrowania Eucharystii, a także w opublikowanej w roku 2000 nowej redakcji *Institutio generalis* poprzedzającej trzecie wydanie Mszału rzymskiego. Doktorantka dostrzega tu wyraźne powiązanie celebrowania liturgii z eklezjologią, „poprzez dowartościowanie wszystkich rodzajów posługiwania oraz właściwe i czynne uczestnictwo zgromadzonych wiernych”.

W punkcie poświęconym teologii Eucharystii autorka rozprawy porusza kwestię budowania więzi z Chrystusem i ludźmi pomiędzy sobą (*koinonia*) przez udział w celebrowaniu mszy świętej. Zwraca także uwagę na jej ofiarniczy charakter, gdyż Eucharystia jest zawsze ofiarą Chrystusa dokonującego dzieła odkupienia, a jednocześnie ofiarą Nowego Przymierza. Przypomina także o anamnetycznym charakterze celebrowania Pamiątki Pana, dzięki której buduje się Kościół, a wierzący pobudzani są do praktykowania miłości bliźniego.

W następnej części rozdziału pierwszego mgr lic. Sylwia Mikołajczak prezentuje formy sprawowania mszy świętej, do których zalicza mszę świętą z ludem, mszę świętą z udziałem jednego usługującego oraz mszę świętą koncelebrowaną. Następnie mówi o rodzajach Mszy świętej, wśród których za Mszałem wymienia msze święte obrzędowe, w różnych potrzebach i okolicznościach, wotywnie oraz za zmarłych. Ponadto umieszcza tutaj mszę konwentualną oraz

wspólnotową, mszę z udziałem dzieci, pierwszokomunijną, uroczystą, prymicyjną, krzyżma oraz za parafian.

Rozdział pierwszy kończy prezentacja części stałych mszy świętej. Autorka przypomina w tym punkcie, iż składa się ona z dwóch zasadniczych części, tzn. z liturgii słowa oraz liturgii eucharystycznej, uzupełnionych o obrzędy wstępne oraz obrzędy rozesłania wiernych. Przy omawianiu poszczególnych elementów liturgii słowa wiele uwagi doktorantka przywiązuje do homilii, ukazując jej funkcje oraz ścisły związek z celebracją liturgii. Zwraca także uwagę na formacyjny charakter modlitwy wiernych (apostolstwo, zaangażowanie w przemianę rzeczywistości, praktykowanie miłości braterskiej). Następnie omawia strukturę liturgii eucharystycznej: przygotowanie darów, modlitwę eucharystyczną oraz obrzędy Komunii świętej. Mając na uwadze obrzędy zakończenia, porusza kwestię ogłoszeń duszpasterskich i ich specyficznego charakteru.

Drugi rozdział dysertacji autorka poświęca metodologii badań własnych. Precyzuje najpierw, co jest przedmiotem prowadzonych przez nią badań: „uczestnictwo we mszy świętej studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Poddana badaniom będzie ich systematyczność oraz motywacja uczestnictwa, częstotliwość przyjmowania Komunii świętej, czas oraz miejsce udziału we mszy świętej, treść oraz opinia na temat języka homilii, doboru i poziomu śpiewu liturgicznego, znajomości teologii liturgii, a także znaczeniu elementów organizacyjnych Eucharystii”. Opisuje także stawiane sobie przez nią cele: ukazanie stopnia uczestnictwa we mszy świętej studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, jak i poznanie ich oczekiwań co do kształtu celebracji liturgicznych.

W następnej kolejności doktorantka wylicza szczegółowe problemy badawcze, dotyczące m.in. obecności studentów na mszy świętej i sposobu (stopnia) uczestnictwa w Eucharystii, ich motywacji oraz opinii co do kształtu poszczególnych elementów liturgii. Następnie doktorantka formułuje hipotezy odnoszące się do badanych zagadnień, a także określa zmienne niezależne (wiek i płeć ankietowanych, uczelnia oraz jej poszczególne wydziały) i zależne (stosunek respondentów do wiary, częstotliwość praktyk religijnych oraz „znaczenie elementów organizacyjnych uczestnictwa we mszy świętej”).

W dalszym wywodzie doktorantka uwagę czytelnika zwraca na metody wykorzystywane w badaniach, w szczególności zaś na sondaż diagnostyczny. Podkreśla przy tym znaczenie narzędzia badawczego, jakim jest kwestionariusz ankiety, składający się z instrukcji, metryczki i pytań merytorycznych. Opis metodologii badań własnych kończy prezentacja sposobu wyłonienia próby badawczej, reprezentatywnej dla danej populacji.

W rozdziale trzecim doktorantka prezentuje wyniki uzyskane poprzez przeprowadzenie ankiety wśród studentów pięciu wydziałów UWM. Wynika z nich, że prawie co trzeci badany uczestniczy w niedzielnej mszy świętej, ponad połowa biorących udział w liturgii świątecznej czyni to z powodu swej wiary, zaś najczęstszym powodem nieobecności na niedzielnej mszy świętej jest lenistwo (47,3%). Za niepokojący fakt autorka dysertacji uznaje to, że ponad 60% studentów rzadko przystępuje do komunii świętej. Badani zdecydowanie preferują uczestnictwo we mszy świętej z udziałem dorosłych (76,1%). Najwięcej ankietowanych udaje się do kościoła w godzinach 9-11 i jest to w przypadku prawie 70% respondentów ich kościół parafialny w rodzinnej miejscowości. Ponad połowa uczestników niedzielnej liturgii zajmuje miejsce z tyłu kościoła, a zdecydowana większość z nich stara się zrozumieć sens treści modlitw wypowiedzianych w czasie celebracji Eucharystii.

Z badań mgr lic. Sylwii Mikołajczak wynika, że 48,0% uczestników mszy świętej zwraca uwagę na zawartość homilii. Poszukują oni w nich impulsów skłaniających do refleksji

nad sobą i swoim życiem, a także dostrzegają w nich źródło umocnienia swojej wiary. Pozostali respondenci nie są pewni, czy wsłuchują się w przepowiadanie albo tego nie czynią. Powodem są mało ciekawe tematy, aluzje do kwestii politycznych czy zagadnienia ekonomiczne. Słuchanie homilii utrudnia czytanie ich z kartki, nieustanne powtórzenia oraz brak wewnętrznej logiki. Odbiorcy słowa Bożego życzą sobie w homiliach przede wszystkim nawiązania do czytań i ich wyjaśniania (65,7%), a także omawiania problemów etycznych (42,9%). Ponadto prawie co drugi badany (46,4%) jest zdania, że homilia powinna trwać od 5 do 10 minut.

Autorka pokazuje na podstawie uzyskanych odpowiedzi, że prawie co trzeci uczestnik liturgii nie bierze czynnego udziału w śpiewie liturgicznym. Ponadto zauważa, że im częściej ktoś uczestniczy w liturgii, tym bardziej angażuje się w śpiew pieśni. Zdecydowana większość badanych nie pełni żadnych funkcji liturgicznych podczas Eucharystii (81,0%). Do najczęstszych przyczyn rozproszeń w czasie liturgii należy hałaśliwe zachowanie dzieci oraz dźwięk telefonów komórkowych.

Zdecydowana większość respondentów zwraca uwagę na ogłoszenia duszpasterskie (75%), a 44,5% studentów regularnie lub często składa ofiary pieniężne podczas mszy świętej. Dla 66,7% respondentów ogrzewanie nie ma decydującego znaczenia dla wyboru świątyni, a ponad połowa z nich jest zdania, iż niedzielna Eucharystia powinna trwać 30-45 minut.

W rozdziale czwartym doktorantka dokonuje najpierw weryfikacji sformułowanych wcześniej hipotez, a następnie formułuje wnioski pastoralne. Jej zdaniem, aby przeciwdziałać zniechęceniu wiernych z powodu udziału w tych samych obrzędach, należy dostosowywać sposób celebracji Eucharystii do rozmaitych grup wiekowych, a celebransi winni dobrze przygotowywać się do jej sprawowania. Homilia nie powinna być ani zbyt długa, ani zbyt krótka, mieć charakter dialogiczny i być wygłaszana w sposób żywy, z wykorzystaniem języka bliskiego ludziom. Należy zwracać uwagę na odpowiednią oprawę muzyczną i podtrzymywać świadomość przynależności do wspólnoty. Celebrans winien znać ludzi uczestniczących w liturgii i zwracać się do nich w życzliwy sposób.

Formułując postulaty duszpasterskie, doktorantka przypomina, że celem liturgii nie jest zapewnienie jej uczestnikom rozrywki, lecz oddanie chwały Bogu. Ponadto wszyscy jej uczestnicy winni czuć się odpowiedzialni za liturgię jako podmiot, gdyż jest ona dziełem całego Kościoła. Ze strony wiernych jest ważne, by uczestniczyli w Eucharystii w sposób aktywny i ze skupieniem na sprawowanym misterium.

Autorka rozprawy podkreśla, że nie tylko duchowni, ale i wierni winni odpowiednio przygotować się do udziału w Eucharystii. Chodzi o uprzednie zapoznanie się z czytaniem liturgicznymi, wcześniejsze przybycie i wyciszenie się, znalezienie dla siebie odpowiedniego miejsca w kościele, przyjęcie właściwej pozycji ciała i postawy gotowości do czynnego uczestnictwa w celebracji mszy świętej. Wierni świeccy winni także podejmować funkcje i posługi: lektora, komentatora, organisty, kantora, nadzwyczajnego szafarza komunii świętej, jak i brać udział procesji wejścia, śpiewać psalm, odczytywać wezwania modlitwy wiernych i przynosić dary do ołtarza.

W zakończeniu mgr lic. Sylwia Mikołajczak dokonuje podsumowania swoich dociekań naukowych, zaznaczając przy tym, iż jej badania ze względów czasowych ograniczyły się tylko do studentów jednego uniwersytetu; tymczasem pełny obraz stosunku studentów do udziału we mszy świętej można uzyskać wówczas, gdy badaniami objęci zostaną respondenci ze szkół wyższych z całej Polski. Autorka rozprawy widzi również możliwość przeprowadzenia podobnego rodzaju badań w ramach innych dyscyplin należących do nauk społecznych i humanistycznych.

2. Ocena strony merytorycznej rozprawy

Zagadnienie, które w swej rozprawie prezentuje mgr lic. Sylwia Mikołajczak, odnosi się do kwestii stanowiących dla Kościoła aktualne wyzwania duszpasterskie. Chociaż w sposób wycinkowy, bo na przykładzie kilku wydziałów jednego z polskich uniwersytetów, autorka ukazuje stosunek współczesnych studentów do uczestnictwa w liturgii mszy świętej. Poszerza tym samym zakres wiedzy na temat udziału tej grupy społecznej w liturgii niedzielnej, a także jej oczekiwań względem kościelnego duszpasterstwa. W dysertacji można nie tylko znaleźć informacje dotyczące tego, ilu studentów uczestniczy w liturgii niedzielnej i z jaką częstotliwością to czyni, gdyż jej lektura pozwala także czytelnikowi poznać ich motywacje, predylekcje i postulaty dotyczące sprawowania Eucharystii w Kościele katolickim.

Rozprawa mgr lic. Sylwii Mikołajczak dostarcza duszpasterzom i pastoralistom ciekawego materiału do przemyśleń, ukazując dość pozytywny obraz religijności środowiska studenckiego. Z dysertacji wynika, że wprawdzie tylko co trzeci(a) student(ka) uczestniczy regularnie w niedzielnej mszy świętej, to jednak wynik ten niewiele odbiega od średniej krajowej *dominantes* – 36,7% w 2016 roku (w archidiecezji warmińskiej tylko 27,3%!). Ponadto napawać może optymizmem fakt, iż połowę uczestników liturgii niedzielnej motywuje do tego wiara, większość z nich stara się wsłuchać w treść modlitw i tylko niecały procent uważa homilie za coś zbytecznego.

Praca doktorska – choć napisana z wykorzystaniem metody właściwej dla nauk humanistycznych – jest rozprawą teologiczną. Wskazują na to wyraźnie jej ramy: zaprezentowana w pierwszym rozdziale teologia Eucharystii oraz sformułowane w ostatnim rozdziale wnioski pastoralne. W tym kontekście należy patrzeć na formułowane w ankiecie pytania oraz na udzielone w niej odpowiedzi respondentów.

Prezentując naukę Kościoła o Eucharystii, autorka dysertacji wykazuje się dobrą orientacją w tej materii. Świadczy o tym fakt, iż potrafi przytoczyć różne określenia mszy świętej, aby ukazać kryjące się w nich bogactwo treści teologicznych i wprowadzić czytelnika w celebrację jej misterium. Zwięźle prezentuje korzenie biblijne obrzędów mszalnych oraz podejście do Eucharystii, właściwe dla pierwszych wieków chrześcijaństwa. Umiejętnie streszcza naukę Soborów Trydenckiego i Watykańskiego II, by następnie skrótowo zaprezentować najważniejsze aspekty teologii Eucharystii, formy i rodzaje mszy świętej oraz jej części stałe.

Również ostatnia część rozprawy zasługuje na uwagę, gdyż autorka wykazuje się w niej zdolnością do wyciągania wniosków i syntetycznego formułowania użytecznych postulatów pastoralnych. Nie zapomina przy tym o podstawowych pryncypiach, jak to, iż „celem Eucharystii nie jest aktywizowanie wiernych i dostarczanie im rozrywki, a oddanie Najwyższemu Bogu czci, a także dziękczynienie za otrzymane dobra” oraz że „czynności liturgiczne nie są czynnościami prywatnymi, ale kultem Kościoła będącego «sakramentem jedności»”. W tym duchu – mając na uwadze uzyskane wyniki badań własnych – przedstawia ważne postulaty, by wierni korzystali z sakramentu pokuty poza czasem sprawowania mszy świętej oraz nie sprowadzali całego aktywnego uczestnictwa do wspólnie wypowiedzianych modlitw i śpiewu, lecz doceniali także w tym aspekcie ciszę i milczenie (postulat adresowany również do duszpasterzy). Od duchownych wymaga, by należycie przygotowywali się do sprawowania mszy świętej i w celebracji liturgicznej mieli na względzie różne grupy wiekowe.

Obok wskazanych wyżej walorów rozprawy doktorskiej w jej aspekcie treściowym pojawiają się także pewne mankamenty. Chociaż dysertacja zdradza wyraźne ukierunkowanie pastoralne, w jej pierwszej części nie zostało to należycie wyeksponowane. Autorka rozprawy

skupia się na teologii i strukturze Eucharystii, podczas gdy zabrakło szerszego ukazania formacyjnego i pastoralnego wymiaru uczestnictwa we mszy świętej. Nie można zaprzeczyć, iż rzeczą ważną jest udzielić odpowiedzi na pytanie, czym jest Eucharystia i jak należy ją sprawować. Niemniej jednak tak samo istotną kwestią jest, jakie owoce w życiu jednostek, rodzin, wspólnot parafialnych i świata przynosi (albo powinno przynosić) uczestnictwo w niej. Jest ona bowiem zawsze najpierw darem Boga dla człowieka, a dopiero potem „obowiązkiem” do wykonania. Brak świadomości, iż bez Eucharystii trudno naprawdę człowiekowi modlić się (a więc żyć w zjednoczeniu z Jezusem), doświadczyć uprzedzającej miłości Boga, znaleźć prawdziwą wolność, trwać w postawie nawrócenia i wzrastać do pełni życia osobowego przez składanie siebie w darze Bogu i ludziom, może osłabić motywację do udziału we mszy świętej czy wręcz uczynić ją niewystarczającą.

W pierwszym rozdziale pojawia się pewne zamieszanie tam, gdzie autorka mówi o formach i rodzajach mszy świętej. Jak się zdaje, wynika ono z braku uprzedniego zdefiniowania, czym jest forma, a czym rodzaj oraz z braku przyjęcia jasnych kryteriów podziału. Stąd na przykład doktorantka stawia obok siebie mszę za parafian (wyróżnioną z uwagi na intencję), mszę uroczystą (wyróżnioną z uwagi na oprawę) i mszę z udziałem dzieci (wyróżnioną z uwagi na grupę uczestników liturgii).

Patrząc krytycznym okiem na rozdział zawierający wnioski pastoralne, można zauważyć w nich brak dowartościowania katechezy w formacji liturgicznej. Z pewnością jest to dzisiaj problem powszechny, w jaki sposób poprzez katechezę przygotowywać wiernych do uczestnictwa w liturgii albo inaczej: jak wprowadzać ich w misterium chrześcijańskie, celebrowane w czasie liturgii. Niezmiennie ważnymi obszarami w tym dziele pozostają parafia i rodzina. Nadto ta ostatnia jako przestrzeń urzeczywistniania kerygmatu (*Amoris laetitia*) winna pomagać ochrzczonej doświadczać miłości Boga i prowadzić ku Eucharystii – uczcie Bożej miłości. Interesującą rzeczą byłoby także przedstawić propozycje dotyczące prowadzenia formacji liturgicznej w środowisku studenckim.

Powyższe uwagi nie umniejszają pozytywnej oceny strony merytorycznej recenzowanej pracy doktorskiej, która ma charakter nowatorski i której treść w pełni zgodna jest z tematem, tworząc spójną i wyczerpującą całość.

3. Ocena strony formalnej dysertacji

Podjęmując się oceny strony formalnej rozprawy doktorskiej mgr lic. Sylwii Mikołajczak, należy zwrócić uwagę na jasno sformułowane tezy i jednoznacznie określone cele, do których realizacji zmierza krok po kroku w sposób metodyczny i przemyślany. W strukturze rozprawy znajduje swoje odzwierciedlenie jej temat, a poszczególne rozdziały ujmują treść w sposób logicznie uporządkowany. Autorka jasno formułuje i szereguje myśli oraz wykazuje wielkie staranie o formę prezentacji, dzięki czemu dysertacja jest bardzo przejrzysta w swej strukturze i jednoznacznie ukierunkowana na opracowanie zagadnienia ujętego w temacie.

Poszczególne części rozprawy odpowiadają wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim pisanym z teologii. Wstęp jest jasny i stanowi rzeczowe wprowadzenie do zaprezentowanych później badań, ukazując ich naukowy kontekst, cele, stosowane w nich metody oraz wykorzystane źródła. Każdy rozdział rozpoczyna się zwięzłą zapowiedzią, dotyczącą jego zawartości, a kończy się krótkim podsumowaniem, ujmującym najważniejsze wnioski z przeprowadzonych w nim wywodów. W zakończeniu doktorantka prezentuje zarówno zestawienie wyników badań, jak i zarysowuje perspektywy ich kontynuacji czy też ich poszerzenia w przyszłości.

Układ rozprawy odpowiada triadzie typowej dla metody stosowanej w teologii pastoralnej. Chodzi o kryteriologię, kairologię i prakseologię (P.M. Zulehner). W pierwszej fazie, odwołując się do teologii, należy wypracować kryteria (kryteriologia), które posłużą do oceny dotychczasowej praktyki (kairologia), aby na tej podstawie można było wyciągnąć wnioski na przyszłość bądź sformułować konkretne dyrektywy, dotyczące szeroko rozumianego działania Kościoła, a w nim duszpasterzy i wiernych świeckich. Zgodnie z tym wzorcem postępuje autorka dysertacji, gdy na pierwszym etapie postępowania badawczego zajmuje się teologią Eucharystii, by następnie w jej świetle spojrzeć na rzeczywistość i mając na uwadze przesłanki wypływające z tych dwóch obszarów badawczych, sformułować konkluzje i wskazania pastoralne.

Tekst rozprawy jest w zasadzie poprawny pod względem językowym i stylistycznym; autorka umiejętnie używa terminów naukowych, choć czasem można natrafić również na kolokwializmy, np. msze dziecięce. W dysertacji można znaleźć także nieliczne błędy literowe, np. Betani zamiast Betanii czy scholii zamiast scholi, jak również dostrzec uchybienia interpunkcyjne. Docenić trzeba precyzję przy wykonywaniu tabel i wykresów, jak i poprawny skład oraz staranną szatę graficzną.

Doktorantka dokonuje właściwego podziału źródeł, do których zalicza najważniejsze dokumenty Kościoła, należące do jego Magisterium posoborowego. Pozostały materiał bibliograficzny dzieli na literaturę przedmiotu oraz literaturę pomocniczą. Są to publikacje książkowe oraz teksty dostępne w Internecie. Korzysta przy tym wyłącznie z książek i artykułów polskojęzycznych, w tym z tłumaczeń dzieł autorów zagranicznych.

W kontekście sformułowanych powyżej uwag i obserwacji nasuwają się następujące pytania uzupełniające:

1. W jaki sposób udział w Eucharystii wpływa na formowanie się postaw chrześcijańskich?
2. Jakie są charakterystyczne rysy teologii Eucharystii w nauczaniu papieża Franciszka?

4. Ocena końcowa

Dysertacja mgr lic. Sylwii Mikołajczak „Uczestnictwo we Mszy świętej w opinii studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie” jest oryginalną pracą naukową, spełniającą warunki określone w art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zmianami) i można ją uznać za podstawę do ubiegania się o stopień doktora teologii. Dlatego wnoszę do Rady Wydziału Teologii UWM o kontynuowanie przewodu doktorskiego mgr licencjat Sylwii Mikołajczak.

Ks. prof. dr hab. Ryszard Hajduk

Elbląg, 2.01.2019